

Csíki Csoda

Ez a cikk, nem a Heinecken-nel csatázó sörfőzőkről, nem az ördögös jégkorongozókról, még csak nem is egy hős hadosztályról, hanem a Jenyiszej forrásvidékén talált ősi csik népről, s az ő rovásírásukról szól. Arról hogy miként bukkantam rájuk, hogyan támadt fel a gyanúm, hogy ez lehet, nem véletlen, s hogy milyen döbbenetes következményei vannak, annak, hogy ez nem véletlen.

Kám nyomában Csikokra lelve

A rovásírásban meglelt ősi Kám szöveg nyomán (II. Lajos énekeskönyve, 1515), amelyet a kovásznai őstörténeti találkozón mutattam be a kutatók előtt (2016), keresni kezdtem azokat a történelmi forrásokat, amelyek igazolják pontosan azt a periódust, amikor a Jenyiszej folyó felső folyását Kámnak/Kemnek nevezték. Egy 1971-ben megjelent angol nyelvű Vásáry cikkben bukkantam a következő dátumozott adatra: „Amikor huszonhat éves lettem, a csik és kirgiz nép lett ellenségem; átkelve a Kam-on a Csik-ok ellen hadat vezettem, Örpan mellett megverekedtem, fegyvereseit szanaszét vertem.” (M.Gy. ford.) Ezt Kül Tegin írja (681-731). Ha 26 éves, akkor 707-ben történt. Ez a pontos. De honnan vette Vásáry? A szigliből kiderítem, hogy ez Thomsen híres orchoni felirat megfejtéséből származik, aki először olvasta el a türkök két híres kagánja Bilge Kagán és Kül Tegin sírfeliratát 1896-ban. Ezt idézte Sebestyén Gyula is, magam is átlapoztam hát Thomsent rovásenciklopédiám írása előtt, de miután megállapítottam, hogy jeleinek csak kis része azonos a magyar rovásírással, nem mélyültem el benne. Annál is inkább, hiszen tudtam, hogy Képes Géza teljes terjedelmében lefordította magyarra e szövegeket, s így ez kényelmesen olvasható, minden összefüggése kideríthető. Nem volt kicsi a meglepődésem, amikor a könyvnyi Képes Géza (Köbe vésett eposzok, Helikon, 1982) anyagban gyorsolvasással nem leltem sehol Kám nevére. Hát a Csikokra? Ez sem volt benne. Az utolsó kulcs-szó a 26. Ezt már nagyon lassan kerestem, s ezúttal siker is koronázta kísérletemet: „Midőn Kül Tengin/huszonhat éves lett/ kirgizek ellen hadakozánk” (KVE, 45). Van tehát egy felirat, amiben szerepel Kül Tegin, szerepel a 26 év, s szerepelnek a Kirgizek is. De eltűnt szórén szálán a Kám folyó, s eltűntek a csíkek. Se szó, se beszéd, úgy kisiklottak a szövegből, mint a csík. Többször átolvastam a szöveget, de sem Kámnak, sem a csikoknak semmi nyoma.

Megdühödtem: Talán valaki kivette ezt a passzust? Képes Géza: Az orhuni feliratok, in. *Fordított világ*, Budapest, 1973, 87-126; u.ő. *Köbe vésett eposzok* (1982), ugyanezt a verziót közli. A török irodalom kistükre *Örök köbe véssve* (1985)=TNIT, Kakuk Zs. fordítása is így közli a feliratot, de ő is csíkek és Kám nélkül. Végső elkeseredésemben Kakuk Zsuzsa tudományos fordításait vizsgáltam át: A Magyarok elődeiről és a honfoglalásról=MEH, (szerk. Györffy György), 1958-ban (pp.27-43) nincs benne a csík passzus, bár magyar őstörténészek számára készült. Nincs benne a kézikönyv 1975-ben is megjelent történészek számára készült fordításában sem (57-74), s mi több az Osiris kiadásában sem, amelyik a ma

is hivatalos alapmű (MEH,2002, 55-76) A csik népnév, s a Kám, mindegyikből hiányzik.

Mint annyiszor, lemásztam az alagsorba, ahol a ritkán használt közép-ázsiai irodalmat is őrzöm, s rátaláltam S.G. Ajdarov művére, amelyet az orchoni feliratok türk nyelvéről szól.(Jazik orhonszkovo pamjatnika Bilge Kagana. Alma Ata,1966) A könyvben átfutva a felirat precíz közlését, hamar kiderült, hogy az idézett mondat létezik, nem kitaláció, s a felirat orosz és türk szövege alapján a 26-ik paragrafus. Ajdarov, 1966, 7(fotó), 67(jelek),71(türk szöveg),77.(orosz fordítás.) A könyv alapját képező nyelvtörténeti részben megtudjuk, hogy a Kám-Kem szó a Jenyiszej felső folyása, régi középkori elnevezése, s azt is, hogy a Csík nemzetség az egykori középkori Mongóliában élt hajdani nép. Már Vásáry 1971-es cikkéből tudtam hogy a mai orosz/mongol határ a forrást Mongóliába teszi, az eredő patak részt Bei Käm-nak nevezik, ameddig találkozik egy másik patakkel (Xua Käm). A kettő egyesülése után az eredő patak Uluý Käm. Ez folyik át Mongoliából Oroszországba, ahol egy másik gyors patakkel egyesül. Ez a Kämčik. E kettőből most Kämčik lesz, befolyanak egy szorosba Kämčik böm, a szoros végén a neve Jenyiszej. A Kämčik névben benne van a čik név=csik. Ez a csik-ok Kámját jelenti a gyöknyelvészet szerint, amelyet az indogermán nyelvészek nem hajlandók elfogadni, mert ez a képzésforma (nekik) ismeretlen, s akkor ez (nekik) elfogadhatatlan.

A Csik nép tehát egykoron Mongóliában, ma Oroszország földjén élt.

Ez érthetetlen volt: Ha a felirat a Bilge kagán oszlopán van, mi van a Thomsen fordításban? Július 6-án kinyílt az Akadémiai könyvtár . Kikértem ismét Thomsen könyvét. Másnap előttem volt Thompsen 1896-os könyve. Benne a Bilge Kagán emlékoszlop, most is a II. Emlékmű . E leírás szerint a Keleti oldalon a II.E. 26. szakasz majdnem ugyanaz, mint, amit a tulajdonomban levő Ajdarov kötetből idéztem."Dans ma trente-sixieme année, le peuple des Tchik avec les Kitghiz devinrent(nos) ennemis. En passant le Kem(l'lenisséi) je fis une expédition contre lesTchik; je luttai à Eurpen et je vanquis leur armée(et asservis la) petit (peuple). " (Thomsen, 1896, 123) Azaz: "Harminchatodik évembe, a Csik-ok népe a Kirgizekkel lett a(mi) ellenségünk. Átkelve a Kám folyón(Jenyiszej) egy hadjáratot vezettem a Csik-ok ellen:Örpennél szétszörtük a hadaikat(és szolgává tettük) az alacsony (ranguakat)"(M.Gy. ford.) Ez a szöveg Thomsen szövegkiadásában a IIE 26(vagyis a II. Köszál, a Bilge Kagán emlékoszlop, Keleti oldala 26 paragrafusában van.

Ezek ismeretében figyelmesen újraolvastam a hivatalos MEH fordítás kis előszavát, s a következő mondatra leltem: „A Kül Tegin és Bilge Kagán felirata jelentékeny részben szó szerint egyezik, s így elégségesnek mutatkozik a teljesebb Kül tegin felirat fordításának közlése.”(MEH.,Gondolat, 1958,27). A mondat s a hozzá állás változatlan MEH,1975, 57; MEH, 2002, 55). Eltérő szöveg, újrafordítás csak 1985-ben a *TNIT=Örök kőbe* vésve. A régi török népek irodalmának kistükrében, de ez a szöveg sem orvosolja a Csik-ok számkivetettségét, hiszen, csak elhagyja az eredeti kiadások számozását, s irányjelzéseit, hogy a szövegek milyen sorban következnek. (déli, keleti, vagy keleti déli oldalak stb.) A többi változás pusztán stiláris.

A két felirat hasonló, oly annyira, hogy elég egyiket lefordítani, s máris kettő lesz belőle? Hasonlónak hasonló, hiszen két testvérről, közeli rokonról van szó, akik párhuzamosan uralkodtak: az egyik adminisztratív uralkodó volt(Bilge kagán a bölcs), a másik hadvezér(Kül Tegin), de a Bilge Kagánban feliratban szerepelnek a Csikok, ők hová tűntek? Miért? Az alapkönyvekben Thomsen mellett, van egy „javított Thomsen is”, amit eddig nem olvastam. Ezért is rohantam át, a Keleti gyűjteménybe hisz nem tudom hol lehetne meg még a *Zeitschrift der deutschen Morgenländischen Gesellschaft, Neue Folge, Band 3.(Band 73), 1934, 121-175*. Márpedig ez a valamennyi magyarra fordított szöveg után az idézett hivatkozás. A könyvtáros elmegy, visszajön, „még keresem”, majd elmondja: Van 1934-es évfolyam de nem Neue Folge(Új Sorozat) s az évfolyam szám sem vág egybe. Átlapozom, valóban nincs benne a cikk. Sorra veszem, nincs és nincs. A végén valami különös sárgás lapok bekötve, szinte gépírással. Atyaég! De hiszen ezek a Neue Folge fedőlapjai! És egyből világosság gyúlt a fejemben. A húszas években a gazdasági válság, a német egyetemek és társaságok elszegényesedése, hát persze, ilyen kis füzetekben adták ki a kiadványokat, amelyeket később, amikor a könyvtárakban jobban ment már, a füzeteket egybekötötték. De miért nincs itt a Thomsen tanulmány? Elírás? Újra átolvasom, mindegyik kiadást. Ha sajtóhiba, csak észrevette volna valaki 1934-től 2020-ig? De nem, minden hivatkozás ugyanaz. Vagy 1934 óta nem vette senki a kezébe ezt a tanulmányt, vagy valami bűzlik Dániában,(ahogy a nagy Will mondta)pontosabban Koppenhágában, vagy még pontosabban valaki, aki nem akarja, hogy a Bilge kagán felirat, s benne a gyanús csikok a magyar olvasók kezébe kerüljenek, s ezért a független magyar kutatók lustaságára épít? Akkor számolok. Ha ez a 3-ik új évfolyam, akkor a német kiadónál is 1921-ben illene, hogy az új nyomor korszak kezdődjön (ez a csőd nekik is), tehát a 3. új évfolyam 1924, mert 22, 23, 24. A 24-es évet kérem, s kiderül:nyertem. Ebben van a Thomsen tanulmány, nem 1934-ben, tehát, **aki a hivatalos és változatlan utalás alapján keresi, az azt a választ kapja majd, hogy nincs ilyen**, valószínűleg a Könyvtárban csak a hagyományos sorozat van, de nincs a Neue Folge sorozat sem. Ebbe bele kell nyugodni, vagy: - külföldre utazni.

De vajon mi van ebben a tanulmányban, ami oly fontos, hogy majd száz év alatt nem történt hibaigazítás? Nos a tanulmány lényege: a két kagán szöveg oly egyeztetése, hogy a feliratok megfelelő részei egymást kiegészítsék. Például I.Déli (IS), a II(É-szak), majd I. Ny. (Nyugat) II. Kelet stb. Ezek egyeztetve sorról sorra meglelhetők a tanulmány 140-160.oldalain. Ez eddig rendben, de hol vannak a Csik-jeink? Nos, megvannak. A 151. oldalon, lábjegyzetben, mint a Bilge Kagánból átvett részek. Itt a lábjegyzetben hivatkozik Thomsen arra, hogy Kül Tegin 17 éves korától az események zöme megoszlik:a Kül Tegin és a Bilge Kagán felirat között. Van több olyan, mely csak a Bilge Kagánban van meg. A keresett német szöveg a következő: „In meinem sechszwanzigsten Jahre wurde das Čik-Volk zugleich mit den Kirgisen uns feindlich; ich zog über dem Kem Fluss gegen die Čik. Ich kämpfte bei Örpän und besigte ihr Heer.”(Thomsen, 1924,151, lábjegyzet). Biz ez ugyanaz, kivéve az évszámot:Itt 26-életévről beszélnek, s nem a 36-ról! Még egy helyen a 72-oldalon fordulnak elő a csikok, mint népnév magyarázat. Egy bizonyos: **ez a szöveg nem jutott el soha Képes Gézához, őt megegették azzal, hogy a két felirat azonos, s csak a Kül Tegin szövegből dolgozzon**. Ez ellenőrizni képtelen volt,

mint mindenki más, aki 1958 után e szövegek közelébe keveredett, hiszen a Neue Folge sorozata nincs meg, vélték a könyvtárosok, akik egy párhuzamos kiadásra gondoltak, nem átszámozásra. E hibás átszámozás, viszont óvta az akadémia vonalához hű turkológusokat a nyaggató olvasóktól, a kukacoskodó magyar nyomkeresőktől, mint Képes Géza, aki a türk rovásírást a magyar rovásírás forrásának tartotta, s a magyarokat a Nyugati türk birodalom részének "két és fél évszázadon át"(KVE=Köbe Vésett Eposzok),6).Ő a türkökben közeli rokonokat látott hiszen Yolog Téghint(Thomsen átírása,1896,121) Gyalu Teghin-nek olvasta és a Gyalui havasokkal hozta kapcsolatba(KVE, 20). Mi több kijelentette, hogy mindezt azért fordította le, mivel hitte, hogy az „orkoni köfeliratokban rögzített versekhez hasonló hősi énekek és siratók hangozhattak el a honfoglalás előtt, alatt és után is, jó ideig a magyar fejedelmek udvarában és a nép közt.”(KVE,27) Hogy ezt a lelkes Képes Gézát megvezették, hogy ne találjon rá a csikokról szóló szövegre, kerülje el a Bilge Kagán szöveget, s ne nézze át a teljes Thomsen fordításokat, hanem az ő kivonataikat kövesse, az nem kis munka, s bizony szégyenletes munka, akárhogy nézzük. Hogy az akadémiával kapcsolatban álló turkológusok nem válhattak a „délbábos nyelvészkedők” segítőivé, s minden szálát el kellett vágjanak amely a finnugor őshaza elmélettől eltérő utakra vezethetne, sajnos egy olyan feladat volt, mely **sok kutató tudósi becsület bizonyítványát bemocskolta**, s itt is ennek csak egy kis példáját láthattuk.

Bár nem mondta soha Vásáry, hogy a Csikokkal és Kámmal valami baj lenne mégis Vásáry már 1971-ben kikérte a finnugor nyelvészek segítségét, hogy elhárítsa azokat a próbálkozásokat, akik a KÁM szóban valami magyar kapcsolatot vélnének, (Vásáry,in Ligeti, 1971,376-480) , valamint dolgozatának a 71.jegyzetében,úgy érezte hogy köszönetet kell mondania Lakó professzornak, hogy megmutatta a finnugor nyelvészet által követelt helyes utat), mely szerint KÁM, egy szamojéd szó. Szibériai ősnelv. A magyar őstörténet kizárva. A Csík szó meg sem említve. Az valami vicc. Rossz vicc lehet csak.

Az elem került magyar turkológiai szakirodalomban a csik 1971-ben csak Vásárinak egy angolnyelvű dolgozatában jelent meg, nyelvészetileg kendőzve mellékjelesen (čik), majd Erdélyinél 1982-ben, 184(immár csik-ek formában), s Vásárinál 1993, 77(csik formában, egy kendőző felsorolásban). Az sem lehet véletlen, hogy kinek a műveiben bújjik meg rejtve a csikok neve: két olyan kutató művében, akik egyetemi tanulmányaikat a szovjet egyetemeken végezték: Erdélyi és Vásári. No, nem azért mert ők ezért az igazság bajnokai lennének, hanem azért, mivel a megjelent könyveiket sok orosz kutató kapta meg, s ha az orosz „elvtárs” a tartalmat nem is tudta megítélni, a szövegekben szereplő nevek az ismert türk szövegek idézeteiben azok ott kellett virítsanak a megfelelő helyen, hogy ne tartsák őket tudatlannak, s ne kelljen mentegetőzni sem, de magyarázkodniuk sem. Ezek a kulcsszavak mint jeleztük, a KaM és a Csik nevek voltak. Ezt a cenzorok is figyelembe kellett vegyék, s azt is, hogy e könyvek kevés nemkívánatos egyénhez jussanak el.

De mit jelent az a tény, hogy a Kam folyó mentén Csik nevű népek laktak? Nem lehet ez véletlen? A nevükön túl, nem lehet, hogy valami valós közük van a

magyarokhoz, hisz az akadémiai kutatók makacs rejtegetése úgy tűnik, hogy valamit takargatni akarnak?

II. Csíkek és a rovásírás

1994-ben Jenyiszeszi írások egytípusúnak véltsége, megszűnt, mivel ezen rovásírások kiadója, Vasziljev ezt csak úgy tudta megoldani, hogy egyazon jelre néha sok eltérő formájú jelet engedélyezett. Ezt egy másik orosz tudós, Kizlaszov oldotta meg 1994-ben, éppen akkor, amikor Harmatta János kijelentette hogy eme több szakértő által felismert baj, megoldhatatlan. (RM, III, 219). A sikert egy új rovásírásos szöveghalmaz, a hegyi altáj (Gornij Altaj) rovásírásainak megtalálása tette lehetővé, ahol kiderült, hogy nem kevesebb mint 28 epigráfiai emlék található, amelyek 53 runikus jelképpel íródtak. E jeleket összevetve az eddig ismert jenyiszeji jelekkel elérte, hogy az egységesnek vélt Jenyiszeji írásokat, két csoportra bontsa: egy déli-re és egy északra. (Ю=Juzsnij=déli), E= Jeniszeji(észak-Jeniszeji).

1.kép (=99.kép). A Vasziljev féle jelanyag szétválasztása délire és Jenyiszejire Kizlaszov, XVI. tábla,

A táblázat szerint 17.felirat van, amely eme írás 43 jelét tartalmazza, s ezek a térképen az alábbi 8 lelőhelyen, illetve lelőhelykomplexumon találhatóak.

2.kép. (100.kép.) A déli lelőhelyek térképe. 1.Szulek és az Ozernaja hegy.2.Ujbat; 3.Szargol. 4.Ajmirilig,5.Turán,6.Edegej,7,Csinge.8.Salabolinszkaja jelcsoport.

I.L.Kizlaszov művének számunkra legnagyobb kijelentéséhez értünk: **a Dél-Jenyiszeji rovásírás összefügg valahogy az európai rovásírás Róna-Tas által Tiszainak nevezett változatával: Nagyszentmiklós-i kincs felirataival, Szarvasi tűtartó.(Kizlaszov, 1994,36-37)** Mi több e két végpont között híd is vonható, ha a sorba beillesztjük a Középpásziai, a Kaukázusi, a Kazár írások emlékeit, úgy, ahogyan azt mi a Róvott múltunk kötetében is tettük. Mert a rovásírás jelenléte útjelzőként halad át eurázsia teljes steppe övezetén.

S hol vannak a csíkek? Nos a folyók mentén, s Kizlaszov ki is mondja:a Dél-jenyiszeji írás bizonyos része mellett egy furcsa tamga van, amit ő csik tamgának nevez. Fogalma sincs, hogy a csikok kifejezésnek mély magyar jelentése van, ám azt tudja, hogy a türkök és kirgizek előtt itt a Csíkek és Ázok(Jászok) éltek.

Jelezzük, hogy Kizlaszov nem rovásfejtő, nem is próbálkozott e feliratok megfejtésével, de közli őket becsületesen, igazi nagy tudósként, könyve függelékében.

Hogy hogy lehetne ezeket megfejteni, ez rögtön kutatásunk központi kérdése lett. Számptalan próbálkozást tettünk az általa kijelölt negyvenhárom jelnek más és más jelértékeket tulajdonítva, míg egy napon felismertem, hogy a könyvében Ю 18-

.as felirat lehet a kulcs, amelyet könyve első változatának elkészülte után ismert csak meg ő is. Ezért a könyv végig 17 dél-jenyiszeji feliratról beszél, így készültek a jelek összefoglaló táblázatai is, ám a megjelent könyvben van egy 18-ik felirat is, egy Karban nevű barlangból. Ezt 1988-ban B.I. Elin és E.P. Matocskin találták, egy barlang belső falára festve. **A 17 jelből álló feliratban 15 különböző. Kizlaszov láthatóan nem ismerte fel e jeleket és ezek fontosságát, csak azt, hogy a két felfedező függetlenül is lerajzolta azt, amit látott, mert annyira eltért a hagyományos türk rovásoktól, amelyeket ismertek.**

3 kép(123, kép. Karban, grafitti egy barlang belső falán, IO18 Kizlaszov,1994, 316,

A magyar rovásírás történetét ismerőnek azonban reveláció számba ment e pillanat, hiszen ezek a Nikolsburgi ábécé jelformáiból képzett feliratot alkottak. A felső sort tekintve mérvadónak jobbról balra a következő nikolsburgi jeleket látjuk: N, Cs, ismeretlen, NY, ismeretlen, D, US, R, rombusz K, U, I, GY,C, NY, ismeretlen, SZ, megdőlt A. Vagyis a 17 jelből 14 azonosítható, három nem. Ez azt jelenti hogy a szöveg 84%-a azonosítható, mint magyar nyelvű jelsor. Ha második leíró nézzük, az ő 15 jeléből 13 azonosítható, ami 80%-os azonosíthatóságot jelent, ez esetben a két függőleges vonalkát (nem GY-nek, hanem elválasztó jelnek tekintve a leíró véleménye szerint). Mindkét esetben a 80%-feletti azonosítottság bizonyossá teszi a Nikolsburgi ábécé és e szöveg azonos eredetét, vagyis e szöveget magyar rovásként kell olvasni, mivel a Nikolsburgi ábécét csak **magyar** rovásírásra használták. Nem áll fenn az a veszély, mint például a latinbetűs írás esetében, hogy sok nyelv lehetséges akkor is, ha az ábécé bizonyos. A nikolsburgi ábécé története, s a megtalálás helye (Jenyiszej menti barlang)pedig szinte kizárja, hogy magyar hamisító kerüljön oda. S szinte szuggerálja, hogy a megfejtésnél a Nikolsburgi ábécé anyagával való összehasonlítással kell kezdenünk. Ha most figyelembe vesszük Kizlaszov állítását, hogy ez az írás összefügg a tiszai ábécével, azaz a Nagyszentmiklósi és a Szarvasi tűtartó ábécéjével, akkor még egy fontos lépést tettünk a helyes megfejtés felé. Ezen feliratokat több mint százán próbálták eddig megfejteni, de csak hárman kutató tudta eddig ugyanazon ábécével megfejteni mindkettőt: Vékony Gábor 1987-ben, Róna Tas András 1996-ban, és Friedrich Klára 2017-ben. S itt ütközünk az első komoly akadályba: mindhárom szerző eltérő jelértékekkel, s eltérő nyelveken olvasta el a két feliratot: Vékony több nyelven(türk, magyar, szláv;Róna Tas türk nyelven, Friedrich Klára magyarul. Mivel Friedrich Klára a Nikolsburgi ábécét tekintette mérvadónak, előre látható, hogy megfejtésünk az ő kísérlete irányával egyezik meg. Ami lényegi különbség: a jelek száma. Ezért sok olyan jelünk van, amely esetében nem ismerünk útmutatót, így próba szerencse alapon több megoldást kell kipróbálnunk. Az első próbák után a következő táblázatnál állapotunk meg, amelyet a Hétfolyó, Hétcsillag – a rováskrónika legősibb rétege című könyvünkben a napokban(2020. szept.) közöltünk először:

4.kép(Hétfolyó,286-287.old.)

Ennek jelértékeivel az előző felirat így alakul(az aláhúzott jelek összerovások).
NeCSUJ// NYeLD; US ISZIK// ÚJ; eCe eNYeD AD.

Ez mai magyarsággal:

Ne lapulj! Nyeld. Ős iszik. Új(ból). Ez már enyhülést ad.

Egy másik feliraton ez olvasható:(3-as jenyiszeji felirat)

Hal ASZÓ MeCHoLO IRKoLL.

Azaz a:HALÁSZÓ MEGHALÓ. IRKÁL

Vagyis aki él, mert halásznia kell, az halandó, meghaló. Csak irkál a sziklafalra, ahol e felirat is áll.(Szulek, Szibéria) S ez tükröződik a folyóvízben, mely a feliratot is elmosódottá teszi. Az emberi írás, csak irkálás.

5.kép-(106.kép). A Szuleki sziklafal s rajta a 10 felirat. Kizlaszov, 1994, 293.

Ugyanerről a szuleki sziklafalról, ahol nem kevesebb mint 10 felirat van, származik a hetedik, mely így olvasható:

ILeSZD eG TeSZ, vagyis Illeszd. Ég tesz. Ami ugyanazt a kettőséget tükrözi a halandó és a magasabb rangú szellem-világ között: Illeszd= ember, de aki Tesz, az az Ég.

6,kép(109.kép) Minuszinszki múzeumban,. IO 5a és b jelei. Kizlaszov, 1994,299

Orsógombon fut körbe a következő felirat, 25 jel, párhuzamosan a gombon a maradék 3. Vékony Gábor felismerte: nem jenyiszeji írás. (RM II 276.old.) Ezért megoldását nem is közölte. Annál inkább, Hosszú Gábor, aki előbányászta ezt a Vékony hagyatékából, majd több lépésben turkológusokkal „javíttatta”.Így már értelmezhető türk szöveg lett belőle.(Hosszú,2013, 24-25). Vasziljev E 87 néven mágikus ráolvasásként értelmezi, Kizlaszov egy táblázatba gyűjti az eltérő olvasat variánsokat.(Kizlaszov,1994, 302.)

A rövid szöveg a magyar rovásírás tudójának egyszerű. **SZ E R**, amelyben a kocka alakú R az egyetlen akadály. A SZeR ősi magyar szó és mindent jelent, ami az összetevéssel, összerakással kapcsolatos:szer-kezetet és szer-vezetet. Az orsógomb a ruhakészítéshez használt szövőfonalat gyártó szer-kezet része.

A peremre írt szöveg:

eLeRD eNyeLeLD: NyeCseLD;GeReReLD; eZeR SZÁLJKA; SZeDNYeD; Ez ÍR JAM.

Csak két jelértéket változtatva pl.Kizlaszov 10 nem R hanem Ö, s Kizlaszov 15 nem G hanem T, a szöveg így alakul át:

ÖRVeNYÖLD; NyESeLD;TeReReLD; eRZER SZÁLKA;SZeDNYeD; Ez SZŐJeM.

A szöveg nem szorul magyarázatra, ma is tökéletesen érthető. Csak a szál előkészítés műveletei hangzanak el, s a szövés , vagy a fonállal írás mint végcél.

7 kép(111. kép). Ujbat, Egy ezüst edény belsejébe írt jelek,IO 6; Kizlaszov,1994,303(rajzok) és 288.(fotó)

Látható, hogy egy kurgánból 1925-ban kiásott edényen eltérő jelek vannak. Biztos egy tulajdonjel, mely egy papírsárkányhoz hasonló, rombusz K és egy Harsányi típusú kanyargó S. Két kereszt, vagy két B. A 4 jelből álló személynév? után a többi utólagos jelnek látszik. Bernstam átrajzolásai pontatlanok. Kizlaszov két lépéses bekarcolási elmélete látszik a legvalószínűbbnek.

A Rombusz K jele nem vág egybe. Sokkal inkább a Ny. Akkor a kezdet **EDeNy**. Ha megmaradunk a rombusz K nál, akkor a lehetséges olvasat a táblázat szerint FeDeK. Ez is érthető és helyénvaló.

Ha Kizlaszov edényrajzait vesszük figyelembe úgy azonos a kis felirat EDeNY/FeDeK. Két oldalt B és B. Szerintem a Bogrács jelei a B-k. Középen a hal jele S alakú farokkal. Hal-nak való edény jelzése. Kizlaszov szerint a kezdetben ennyi volt az edényen, erre egy későbbi korban karcoltak egy csomó jelet, melyek nem feliratszerűek, nem egy sorba valók, hanem függőleges, vízszintes és ferde jelek, melyek kétséges hogy írásjelek, valóban Tamgák- (tulajdonjelölő jelek). Vonalak, háromszög, trapézforma. Lehet mágikus halászelek. Karók, háló és varsa rögzítők =egyenes függőleges vonalak, háromszögek(emelő hálók), s trapézok (varsák).

8.kép(113,kép). Aimirilig I., csontvéset, IO 8 , Kizlaszov, 1994, 305

1971-ben A.M. Mandelstam és B.B. Ovcsinyikov az 52-es kurgán ásatása közben találta- a Csa-Hol folyó partján az új csontmarkolatára vésve. (Vasziljev 1983, E 141 töredékes, 5 jelet azonosít.)

Az első jel nyilván egy új stilizált jele. Benne a közepén a Hal= halál jele is. De az első két jel írása olyan laza, hogy ezt nehéz azonosítani. Lehet egy D vagy ő/ű is. A következő jel is kérdéses, zártan körülrajzolt C(talán egy képzett N?). Innen világos: HaL, egy rovás D, egy hegyes D, NY, SZ és B. Ebből csak a HaLaD értelmes, esetleg a vége: SZeB.

Ha a NYÍL(tamga, ideogramma) NYI LoN(?)Összerovás?) HAL(Halál?) (ideogramma), aD, De eNY SZeB.

NYÍL NYILoN HALÁL aD, De eNY SZeB. Az eNY lehet „Igyen” jelentésű, de ovashatjuk a eNY-t pihenésnek, nyugalomnak is .

Ha a mai D-t nem akarjuk belekeverni, akkor SZ+ R(kis R)-t használhatunk: **NYIL NyILoN HAL-ál SzeR, De eNY SZeB.** Vagyis, a **Nyilon a nyilvessző halált hozó, de a nyugalom szebb.** Ez csodálatosan szép és bölcs mondás a csiki nép lelkületéről.

9.kép(114.kép) Aimirilig II, csontvéset, IO 9 , Kizlaszov, 1994, 305-306.

1971-ben kurgánásás közben találták, ugyanazok. Teljesen atipikus. Egyik jel sem illik a türk koncepcióba, 3 jel. 1988-ban illesztik be az új koncepcióba. (Vasziljev, 1983, E 142.) Javasolt olvasatunk:

MeNN(J)! vagy MeNNJeN!(a távoli N-t is összetartozónak véve).

10.kép(115.kép). Ozernaja II, sziklafalon, IO10, Kizlaszov, 1994, 307.

1977-ban V.F. Kapejko fedezte fel egy nagy sziklarajz szélén, 17 jel függőlegesen.

Új jel a szárnyszerű jel, mely az eddigi tapasztalat szerint egy összerovás. Két hegyes D rovódik össze szárny formában. Ezt nD-nek véljük. Az első jel az A/Ä kiegészítő párosa az O/U valamelyike.

U ND o K oNDo N ; GoRK; oZ aTY; GoNDoS

A Rovásszótárból tudjuk, hogy a Gort /Gört kifejezés a gerjedés, a düh régi kifejezése. (Vö. RSZ 1073 , SARGY VI, 385;) ugyanonnan való az UNDOKODIK is, amely utálkozik egyik szinonimája(RSZ 1652, SARGY VI,488). Ha a kis vonalkát nem elválasztó jelnek, hanem a nikolsburgi eGG jelének=G Y (két függőleges vonalka) előzményének véljük, akkor a szöveg: „ **UNDoKoNDoN egY GORK; EGyeZ (esetleg E GyOZ?) aTYa ;GOnNDoS Egy**”. formát ölthet még. Mai magyarsággal:

Haragszom magamra egy düh miatt. De kiegyezem az Atyával (Vagy: az Atya győz, meggyőz legyőz.) .Mert ő egy Gondos Teljesség. Ez is káprázatosan mély és tömör életfilozófia.

11.kép(116.kép). Turan III, sziklakarc menhíren, tamgával, IO11; Kizlaszov, 1994, 308.

Vaskori kurgánon álló menhíren, függőleges felirat. 1977 , 19 jel. V.F. Kapejko fedezte fel.. A Turan I és II sziklafeliratok Jenyiszzej írással (Vasziljev E 118.) Ez a Turán, az a Turán, az Irán elleni harcok földje, a szabad nomádok világa. A magyar Turanizmus reális szív-központja.

FeN; SePeR HALaN ; SZeNA; eL éR; e(ú)R OG.

Egy OG nevű vezér (eR=úR)sírja felett seper a szél. A Széna jel két keresztire rakott kéve(!) fent a kőszálon tamgaként. A sors elér, mondja a felirat, hiába tartod magad nagyra. A csiki székely gondolkodás eredetisége újabb bizonyága.

12.kép(117.kép). Edegej II, sziklán grafitti ,emlékkertben, IO 12 . Kizlaszov, 1994, 310.

Kizlaszov találta 1978-ban. Függőleges írás 11 jel.

CseNY; AJ eP; HaLáN ZeSZeG

Az Ajazat,, az Aj ép. Tehát a halált be is csaphatnád.(kicselezhetnéd). De a Halált nem lehet, mert utad beszegte. AJ (RSZ,772.sz.;SARGY, VI, 334). A jelentés tehát: a Halál életét beszegte. Itt Ze-szegte.

13. kép (118.kép). Edegej III, sziklavészet, emlékkertben, IO 13. Kizlaszov, 1994, 311.

Halotti sztéléken az eredeti kőoszlopon Függőlegesen, 3 sorban 7, 5, 10 jel.

MÉCS DeLeL HAL DaNaD; US Ne HaLaLJ; HAL oN (Patkó)CS; Ö BeLe VeReTY

A Cs jele itt már a hagyományos magyar rovásírásbeli értékben. A Nikolsburgi US jel még nem teljesen pontos. A P érték ívelt, Patkó forma. A szöveg a halott reményteli útját jelzi az Őshöz, aki reméli nem hal meg. A Halál hal-án a patkó igen

különös és mély értelmű szimbólum, amely a harcos életmód magas értékelését jelzi a halászó életmód felett. Igen költői a halálba belevert patkó „Verety” nyelvi formája is.

14.kép(119.kép). Csinge, Sziklafalon vésett, IO14. Kizlaszov, 1994, 312.

1984-ben N.V.Leontyev fedezte fel a Csinge folyó mentén. 22 jel vízszintesen.

eReN US SZeLYK ZuLYaN SzeKeL FŐ ZUNT eND.

A Vizeren ős Szelyk=Zejk szunnyad el. Egy SZÉKELY FŐ szünt meg, Halt meg, vagy szent—lett a NT későbbi nikolsburgi jel leggyakoribb alkalmazása szerint. A holttestét, avagy szellemét a Víz sodorja. Egy tipikus ősi székely név említése, **(Zejk, s Szejke** ma is forrásnév) s a **SZÉKeLY FŐ** első említése. Itt a K azosítása kérdéses csak, de Kizlaszov nagyon megbízható átrajzolásában világos a „villám K” felső szárának pontozott jelölése. Ha a szent-olvasatot elfogadjuk, akkor elismerjük a szent szó ősnyelvi eredetét, s azt hogy a mai ételemben vett keresztény szentség előtt az ősköz megterő FŐK is ezt a rangot kapták. „Szent FŐ”.

15.kép(120.kép). Edegej, IV. graffiti egy halotti sztélén, IO 15, Kizlaszov, 1994, 313

1987-ben Kizlaszov fedezte fel. 11 egész jel s 4 töredékes.

.. RZA SzÓJ : KeBeLYeD eNYje; NeSze

Név, megszólítás: RÁZa. Vesd össze a Kaukázusi énekekben szereplő bátor RÁZ családdal. De lehet GeRZa, is. Ráz –nak, ha megszólal, akkor ígéri csak a boldog halál enyhét kebelének. (A Kaukázusi énekekben ő mondja magyarság letelepedése, vagy útra-keleése napiparancsait. Lehet itt is hasonlóról van szó? Maradjanak a csikok itt, vagy induljanak tovább?)

16.kép(121,kép) .Edigej V, graffiti egy sztélén, IO16 Kizlaszov, 1994, 314,

1987-ben Kizlaszov, 23 függőleges jel egy sztélé oldaláról.

ÖRZO BeSzeD eZ O SzorD ELD BeLCHeD ? N RD R ? R

A feladat legcifrább része trapéz alakú jelbe illesztett kis trapéz. Ez a varsára hasonlít. Vajon a neve is? Varsa, merítő háló? Ha VAR-t veszünk akkor ez VARON éRD eR VARR lehetne. Az egész:

ÖRZő BeSzéD eZ. Ó, SZóRD, ÉLD. BöLCHED VÁRON éRD. ER VARR.

Vagyis az Örző beszédet kell élni, szórni, mert a bölcsességre kell várni, mert ez elvár, bevégez. Ez is egy filozófiai hozzáállás. Egyfajta székely konfucianizmus.

17.kép(122.kép). Edigej VI, graffiti, sztélén, IO17 Kizlaszov, 1994, 315,

1987-ben Kizlaszov fedezte fel, 3 jel.

eG eD eGY. Vagyis: **EGED EGY**, ha e nyitott latin F jelentése G. Ha nem, úgy táblázatunk alapján értéke F. Olvasata **FeD EGY**. Vagyis Egy, az Isten egyetemes takaró és Sír.

Ezennel a dél Jenyiszej-menti jelek végére értünk. Vagyis ezek a csik jelek. Nem zárhatjuk le ezt a fejezetet a Csík írásnak minősített három lelet nélkül. Kizlaszov ezeket az azonos tamgajel révén tekinti „Csik”-nek, meg azon az alapon hogy az ábécéjük se nem jenniszeji, se nem orhoni.

18..kép(**137.kép**). Csik íráspéldák. [Kizlaszov, 1996, 229.(37.kép)

Ami a tamgajelet illeti érdekes, hogy ez a hármashalom stilizált előzménye, amelynek csúcsán egy jel. Ugyanaz a stílus amit Chorezmben az ott vert pénzekon láthatunk, meg később a Szent koronán. Mi több Vékony Gábor Békés Povádról közöl egy teljesen hasonló jelet, ami egy Ačiqtaši pálcán is megtalálható s ő ezért °q=lőj türk jelként olvassa el.(Vékony,1987, 106-107)

Most már csak ezen írások korának kérdése maradt hátra. Ebben Kizlaszov nem nagyon biztató, hiszen ő úgy gondolja, hogy 8-9 századi emlékeket mutat be (Kizlaszov, 1994, 50-51). Ezt a néhány sírban talált tárgyra karcolt emlék korára alapozza. Kizlaszov. Ez viszont gyökeresen ellentmond annak az alapfeltevésnek, hogy a dél-jenyiszeji írás volt az, ahol még nem különböztették meg a veláris és a palatáris rendet, ezért nem létezett a mássalhangzók megismételt száma, ami oly egyedivé teszi a türk írásbeliséget. Mivel Orhonnál már ez megvolt, akkor nem lehet a déljenyiszejt az Orhon elé helyezni, (721, de lehet már előbb). Megfordítva sem lehetséges. Amikor a török ábécé hatását elemeztük a magyar rovásírás kialakításában, akkor is ez volt a legkeményebb nyelvészeti érv.(RM,I,252-256; III,218) A hun-magyar írás minimum 200 évvel megelőzte a törököt, bár a folyamat azonos volt. Az arameus kiinduló pont, közös kezdet, vagy átjárás a két rendszer között csak a palatáris/veláris megkülönböztetés előtti korban lehetséges. Mivel Zonghang Jue a kínai kronológia biztos adata szerint i.e.175-ben ment a hunokhoz, ez az ábécé i.e 150 körül kezdhetett terjedni, tehát a **hun magyar rovás** – ezt remélhetjük a most folyó nagy kínai, és kínai-mongol hun királysír ásatásoktól - **i.e. 100- i.e.50 között már meg kell jelenjen e sírokban.**

A *Róvott múltunk* adatai még csak 100 körüli adatokat jeleznek(RM, II,275 skk, illetve RM,III,218 skk.) Elvileg e szövegek kora sem lehet több 300-nál, hogy a csikokra vonatkozó adatoknak eleget tegyünk, s követhessük a csikok zöme 300 körüli elvándorlását, amelyet Kizlaszov mint acsiktasi, majd iszfarinszkij íráscsoportok megjelenését mutat be. E jelek tovább vonulnak a Kaukázus előterébe, Kazáriába, majd a Kárpát-medencébe érnek.

19.kép(**124.kép**). Az acsiktasi(téglalap) és az iszfariszki (félkör) lelőhelyek térképe. [Kizlaszov, 1994, 61.(7.ábra)]

Ezek megfejtési kísérletét egy másik alkalommal végezzük majd el, mivel itt újabb keveredések lépnek fel, s nem csak csiki jelek vannak.

Általános jellemzőként az új írásokról csak annyi derült ki, hogy ebben az írásban keverednek a hang-írás és az ősi szó-írás elemei. Bizonyos figuratív elemek, mint a proto-írásban, még ideogrammaként működnek. Ilyenek a HAL mely hol a HAL vízi élőlény, másfelől mint a HAL-lal homonim HAL-ál fogalom. Ez már B

vagy M hang jele lesz az átvevő jenyiszeji és orkhoni türk írásokban. Ugyanígy a fordított U forma jel mely itt CHAM vagy CHUS jele (odú, forrás), a jenyiszeji türkben CH lesz. Hasonlóan az R amely egy négyzet, a türk írásokban R jele lesz, míg a magyar rovásírás jele később a türk R1 jeléből alakul ki(kifordul N). A Hármashalom jele, Vasziljev szerint a jenyiszeji írásban az M egy jelváltozata (Vasziljev, 23 jel, 20. változat.) A magyar rovásírásba nem került be, épp úgy, ahogy nem került be a „Csik” tamga sem, amely Kizlaszov szerint(XVI.tábla, 56.kép) egy Jenyiszej menti jel.(Vö. nálunk, 37. írásjel) Ugyanezen táblázaton láthatunk stilizált íjat, kilövendő vesszőkkel, stilizált szívet és vesét, stilizált patkót, kettős sátrat, varsát, akasztót, ágast, kampót, horgot. Ez azt sugallja nekünk, hogy a rovásábécé kialakulási folyamata nem volt oly egyértelmű, ahogyan azt véltem, a kínai elmélettel, hanem legalább kettős volt:az arámiból kialakított jelek mellett, amelyre Zhong hang Yue oktatta a hun udvari adminisztrációt, e mellett kialakult a helyi táltosok kevert írásrendszere a helyi jelanyagból. A Jenyiszej menti Csikoknál ennek tárgyi alapja a halászat volt. A Kárpát-medencében ebből a jelanyagból a Ferencesek válogathatták ki azt az anyagot a Szárhegyi- majd a Csiksomlyói-kolostorban, amelyből a Nikolsburgi ábécé, Marsigli ábécéje, Kájoni régi ábécéje, majd a Csiki templomok feliratai származtak. Az udvarhelyi másolók ehhez képest csak alkalmazók. A csiki eredet a kulcs a teljes székely rováscentrum kialakulása megértéséhez.

Csak villanásra ugrik be, hogy a csikiek mennyire türelmesek lehettek, hiszen csapataik egy része valószínűleg már 250-300 körül elindult a hunokkal Nyugat felé, új helyeket keresni, új nagy hegyeket, ahol bővizű forrást találnak a völgyben, hol megmarad az állat és hazát lel az ember. Úgy ahogy a KAM forrását lelték a Jenyiszej mentén, a Minuszinszki medencében, úgy keresték az Olt forrását, a Csiki medencében. Mindig vízforrást kerestek, s a Nap ciklikusan visszatérő fényét figyelték. Ez volt Napkultuszuk alapja. Kőszállakat állítottak a Tászk-tetőn, ahogy azt Minuszinszki medencében tették, s várták a zivataros idők elvonulását. A Kárpát-medencében letelepedve, mint hun maradékok, jelenlétük helyét a távoli pannóniai kolostorokban dolgozó krónikások nem igen értették: hol ülnek a Csaba váró székelyek? Nem létező Csige-mezején? Pedig a félrehallás csekély volt. Ők a CSIK-LE mezején ültek. Így már értjük:ők a csiki-medencében ültek LE, s körben a Kárpátok szorosában a Tölgyes hágónál ,a Csomád tetőn, a Szentő tetőn s végig a Kárpátok vonulatán ott álltak a jeles kövek, a kőobeliszkek, s állnának ma is,ha fel nem robbantották volna őket a kincsvadászok. (RM,III,9-20, és sok helyen I és II. kötetben)., s a pénzéhes kincsvadászoknál gonoszabb helybéli gyűlölködők. Ők ugyanolyanok, mint amazok ott Ázsiában voltak. A gyűlölködésben nincsenek sem ország, sem földrész-határok. Csak alkotó teremtők, s a készet elirigylők, tolvajok vagy alkalom szülte rablók. A világtörténelem e két fajta küzdelméről szól. Ezt tanítja a rovásahagyomány erkölcse.

Mandics György

matematikus, írástörténész,

József Attila díjas költő

Rövidítve idézett torrások feloldása:

Vásáry, 1971=An Early Samoyed name of Yenisey, in: LigetL.(ed):Studia Turcica, Akadémiai kiadó, 1971.469-482,

Vásáry, 1993: Vásáry I.: A Régi Belső-Ázsia története. Magyar őstörténeti könyvtár. Szeged, 1993.

Erdélyi István:Ázsiai lovas nomádok, Gondolat, 1982

Kizlaszov, N.L.: *Runicsezskie pizmennoszti evraziatszkij sztepei*. Vosztocsnaja literatura, RAN, Moszkva, 1994

Thomsen ,V(1842-1927) *Inscriptions de l'Orkhon desciffres par...*, Mémoires de la Soc.Finno-ougr..V,Helsingfors, 1896

Thomsen V.: *Altürkische Inschriften aus der Mongolei* ZDWG Bd,78, Leipzig,1924(ez a helyes, nem az 1934, amely az összes magyar forrásműben szerepel)

Magyar Rovásírás:

Friedrich Klára: Megfejtések könyve. II Budapest, 2015,17.(Nagyszentmiklós)

Friedrich Klára:"Mély titkú rovással...", Budapest, 2017,81.(Szarvas)

Hosszú Gábor:: Rovás Atlasz, Budapest, 2013

Róna Tas András: A szarvasi tűtartó felirata. Nyelvtudományi közlemények, 1985, 225-243,(szarvas)243-245(Nagyszentmiklós), RM II,415, 487(utólagos vélemények)

Vékony Gábor::Késő népvándorlaskori rovásfeliratok a Kárpát medencében. Életünk könyvek,1987, 60-61.(Nagyszentmiklós-Szarvas)

Mandics György:RO=Róvott múltunk, I-III, Irodalmi Jelen könyvek, 2010-2011; II.kiad, au NKA támogatásával, 2018

M.Gy, SARGY =Somogy Antal Rovásírásos gyűjteménye,I-VI.kötet Magánkiadás, 2012((1),2014(II),2014(III), 2016(IV),2018(V), 2018(VI)

M.Gy.:A Kaukázusi magyarság a rováskrónika szerint. Magánkiadás, 2019

M.Gy: Hétfolyó hét csillag- A rováskrónika legősibb rétege, Magánkiadás, 2020